

УДК 81'811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/16>**Воробель М. М.**

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Калимон Ю. О.

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Юрко Н. А.

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

ВЛАСНІ НАЗВИ В РОЛІ ЗАГАЛЬНИХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті здійснено огляд основних поглядів на першопричини переходу власних назв в категорію загальних (на прикладі англійської мови). Загалом природа цієї категорії іменників становить непростий предмет дослідження, про що свідчить довга історія вивчення їх потрактування. Не останню роль відіграє і той факт, що власні назви часто можуть відігравати роль загальних. Отже, тут на перший план виступає проблема лексичного значення цієї категорії слів. Першочергово цим зацікавилися логіки та філософи, проте їм вони не могли дійти до спільного тлумачення – одні стверджували, що власні назви не описують предмет, а лише називають його, інші – власна назва не передає всіх характеристик об'єкта, але й не виключає з нього нічого, що характеризує цей об'єкт. Жодна теорія не може базуватися лише на лінгвістичних даних, логіка відіграє тут важливу роль через те, що ономазіологічна лексика пов'язана з об'єктами, які вона позначає, і ці зв'язки не є мовними, їх доля в мові визначається екстралінгвістичними факторами. Насамперед це явище можна пояснити ще й тим, що такі власні назви містять у собі поняття, яке є чітким і зрозумілим для великої кількості людей і є настільки значущим, що його можуть зрозуміти навіть носії різних мов. Це пояснює вживання власних назв у метафоричному значенні, а також як наукових термінів, назв порід тварин, одягу чи продуктів, які походять від топонімів чи антропонімів. Представлено аналіз власних назв, які перейшли в категорію загальних, а також особливості такої категорії іменників в англійській мові. Першочергово розглянуто топонімічну лексику, шляхи переходу таких іменників в категорію загальних. Представлено приклади вживання цієї групи іменників в різних синтаксичних ролях в творах класичної англійської художньої літератури, інтернет джерелах. Окреслено перспективи та напрямки подальших досліджень в межах цієї тематики.

Ключові слова: власні іменники, загальні іменники, топоніми, метонімія, поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тлумачення та розрізнення загальних та власних назв віддавна була предметом дискусій та міркувань різних вчених – від мислителів античності до наших днів. Першочергово цією проблемою зацікавилися стоїки та логіки, згодом – лінгвісти [3; 4]. Згідно з французьким вченим Ф. Брюно «межа між власними і загальними іменниками є відносною. Іменники постійно переходять з одного виду в інший» [6, с. 189]. Для їх розмежування використовують такі визначення: загальні іменники співвідносять названий предмет з цілим класом йому подібних, цей предмет має основну конотацію (зв'язок з поняттям) і може мати додаткові. Предмет, названий загальним іменником, не конкретизований і не

обмежений. Власні назви пов'язані не з цілим класом предметів, а з окремим предметом (який може складатися з кількох частин, але розглядатиметься як єдине ціле). Власна назва не пов'язана із поняттям (не має основної конотації), але може мати додаткові відтінки значення (якщо названий нею предмет є загальновідомим). Якщо ж якась із додаткових конотацій розвивається в основну, то така власна назва перетворюється на загальну (або в мові загалом, або в конкретній мовленнєвій ситуації). Британський філософ Дж. Мілль визначив, що власні назви не несуть у собі значення, а є лише позначками, що забезпечують пізнання та розрізнення предметів. А. Гардинер не погоджувався з Дж. Міллем і стверджував, що раніше назви визначали певну рису названого предмету і з часом

перетворилися на власні. Тому вони несуть в собі характеристику певного об'єкта і таким чином теж володіють смисловим навантаженням [7]. Серед українських дослідників цієї теми торкався зокрема Л. Булаховський, який зазначав, що важко абсолютно точно розмежувати загальні іменники та власні назви, оскільки основою більшої частини власних назв є загальні слова, які позначали певну характеристику [1, с. 102-103]. М. Кочерган запевняє, що власні назви відрізняються від загальних тим, що виділяють названий об'єкт з подібних і спрямовані на його індивідуалізацію та ідентифікацію [2, с. 187].

Постановка завдання. Власні назви є чудовим джерелом термінології та номенклатурних слів, оскільки вони допомагають уточнити загальні поняття: закон Ньютона (*Newton's law*), теорема Піфагора (*Pythagorean theorem*). Повне перетворення власних назв у загальні відбувається в таких прикладах: *ампер*, *вольт*, де ономастичний іменник повністю відокремився від власного іменника, з якого він був утворений. Проте в цих прикладах простежуємо прив'язку до певного вченого чи винахідника, якому завдячуємо цим назвам. В нашій розвідці пропонуємо розглянути інші випадки переходу власних назв у загальні, окреслити можливі шляхи цих переходів, надавши релевантні приклади та свідчення про їх використання в мові.

Виклад основного матеріалу. Французький лінгвіст М. Бреаль вважав, що чим більше таке слово відривається від похідного слова, тим більше воно стає загальним іменником. Воно змінюється, спеціалізується чи узагальнюється протягом свого «життя» в мові [5, с. 198]. Слово супроводжує об'єкт, займаючи вищу або нижчу позицію за шкалою вживання, і часто переходить у значення, повністю відмінне від того, що воно означало на початку свого існування в мові. Вважається, що такі власні назви, як *Цезар*, *Бонапарт* та ін., є винятками і виходять за межі мовних правил. Етимологія для таких слів не має значення. Вони «мандрують» з мови в мову без перекладу. Цей факт поєднує їх з назвами винаходів та одягу. Їх відмінність від загальних іменників полягає лише в інтелектуальному підґрунті.

Відтак конотація, створення образу і як наслідок – здатність перетворюватися на загальні іменники з'являється, коли:

1) денотат (лат. *denotatum*) у семантиці, логіці, лінгвістиці – предмет у дійсності, сутність, на яку вказує знак, фізичне значення ознаки імені – відомий певній кількості людей;

2) назва перестає асоціюватися з будь-яким зазначеним денотатом і є типовою для багатьох більш-менш схожих людей чи явищ.

Здатність бути власним або загальним іменником не можна розглядати як функцію слова, навіть якщо це випадкове вживання власного іменника як загального. Трансформація власного іменника в загальний настільки впливає на сутність лексичної одиниці, змінює її морфологічну, синтаксичну та лексичну валентність, що власні і загальні іменники слід розглядати як омоніми.

У мові відбувається постійний обмін, взаємодія між власними і загальними іменниками, збагачуючи словниковий запас. Спробуймо описати основні шляхи таких переходів, завдяки чому власні назви отримують своє загальне значення:

(а) людина – людина: напр., «геркулес» позначає дуже сильну людину;

(б) людина – річ: напр., «сендвич», що позначає дві скибки хліба, часто змащені маслом, зі скиркою шинки, сиру, тощо, між ними;

(в) місце – річ: напр., «бордо», що позначає тип червоного вина;

(г) люди – дія: напр., «бойкот», що позначає акт відмови робити щось як спосіб протесту;

(ґ) місце – дія: напр., «ватерлоо» у значенні остаточної поразки когось;

(д) людина – одиниця виміру: напр., «ампер» (для вимірювання електричного струму), «вольт» (для вимірювання сили електричного струму).

В процесі такого переходу власні іменники наповнюються новим значенням. Головною передумовою будь-якого (повного, часткового чи випадкового) перетворення власної назви на загальну є «слава» денотата – всі члени мовної спільноти повинні мати певні (навіть загальні), але однотипні, знання про конотації цієї назви. Тому зміст нового поняття зазвичай базується на цьому загальному фоні. Зовсім навпаки відбувається, коли назву дають виду вироблених речей – у цьому випадку вона може мати вузьке значення, позбавлене загальних характеристик. При будь-якому переході власних назв до загальних втрачається строга визначеність предмета і предмет позначає сукупність предметів, об'єднаних за тією чи іншою ознакою [8, с. 43–45].

Інший аспект полягає в тому, що явище переходу до загальних іменників широко вживається з назвами загальновідомих денотатів. При поодинокому вживанні вони отримують потужну конотацію та показують, що названий об'єкт має деякі особливості, позначувані власною назвою. Це видається логічним, але іноді навіть дуже

схожі об'єкти не можна назвати однаковими іменами (напр., близнюків ніколи не назвуть однаковими іменами, незалежно від того, наскільки вони схожі), а з іншого боку, два різні об'єкти можна назвати однаковою назвою. Як результат отримуємо можливість використовувати власні іменники у формі множини, напр., коли є більше одного носія того самого імені: *There are five Johns in our class (В нашому класі є п'ять Джонів)*. Подекуди прізвища роду — це особливі групи антропонімів, які служать денотатами окремих соціальних груп: напр., *the Forsytes*, які позначають членів вищого суспільства в Англії, які піклуються про свій статус та володіють гіпертрофованим почуттям власності.

Отже, в мові відбувається постійний обмін між власними та загальними іменниками — загальні іменники стають власними, а власні іменники стають загальними. Дивлячись на карту Британських островів і читаючи твори англійських письменників, можна сповна проілюструвати цю тезу. Зупинимося більш детально на переході топонімічних власних назв в загальні.

Це явище в англійській мові зокрема можуть назвати конверсією, проте, як відомо, конверсія є різновидом словотворення в англійській мові. Це фактично утворення нового морфологічного типу слова від іншої частини мови без будь-якої зміни цієї словоформи. Тут можна зазначити, що конверсія пов'язана з відмінностями в парадигмах слів, але слід пам'ятати, що конверсія містить і деякі семантичні зміни. Отже, можна стверджувати, що перетворення власних іменників у загальні можна назвати *семантичною* конверсією, оскільки в більшості випадків іменники змінюють не лише свою морфологію, а й сферу фактичного використання.

Явище *метонімії* також можна використовувати в цьому контексті. По-перше, до такого явища можна віднести приклади перетворення топонімів на загальні назви порід худоби та інших тварин. Багато нових видів були виведені в Англії і більшість із них отримали назви за графством чи островом свого походження: *Джерсійська порода (Jersey cattle)* — різновид світло-коричневої породи корови, яка дає високоякісне молоко; одна з найбільш жирномолочних порід; *Шетландський поні (Shetland pony)* — дуже маленьке, витривале та сильне поні з грубою шерстю.

Інші приклади топонімів, які дали свої назви продуктам та товарам:

Бристольський картон (Bristolboard) — щільний гладкий картон високої якості, який використовується для друку та малювання;

Гернсійський светр (Guernsey) — в'язаний светр, створений для моряків;

Епсомська сіль (Epsom salts) — сульфат магнію, який можна змішати з водою і використовувати як ліки.

Джерсі (jersey) — трикотажна тканина; вовняний елемент з довгими рукавами і без гудзиків.

Такі слова, як *rugby* та *borstal* також відносяться до топонімів, оскільки перше походить від привілейованої школи в м. Регбі (графство Йоркшир), де ця гра була винайдена. Інша — це колонія для неповнолітніх, названа на честь міста поблизу Рочестера в окрузі Кент, де на початку ХХ століття була заснована перша подібна установа. Як видно з наведених вище прикладів, більшість таких іменників пишеться з великої літери.

Виявлено лише три випадки, коли написання загальних іменників не збігається з вихідним топонімом:

worsted (гарус) — кручена (сукана) кольорова шерстяна (вовняна) пряжа — походить від селища *Worstead* в графстві Норфолк;

brummagem — про товар: підроблений чи низької якості — походить від діалектної назви міста Бірмінгем (*Birmingham*);

rugger — позначає гру регбі як сленгове слово — походить від назви міста Регбі (*Rugby*)

Давши назви породам тварин, продуктам чи товарам, такі топоніми нерідко використовують як іменники в ролі підмета чи додатка:

*“Are you interested in breeding? I breed **Airdales** and I do not believe much either the tail male or the tail female theories”* [9], де *Airdale* позначає породу собак ердель-тер'єр, батьківщиною яких є Ейрдель (*Airdale*), долина у Вест-Райдингу графства Йоркшир, названа на честь річки Ейр (*Aire*), що протікає через неї. Також може вживатися як означення (в межах двокомпонентних словосполучень, де другий компонент позначає родову поняття):

*“Val looked doubtfully at his trousered legs. He had imagined them immaculate before her eyes in high brown boots and **Bedford cords**”* [9].

Зрештою топонім може вживатися як означення або підмет:

*“... listening to the starlings and skylarks, and the **Alderney cows** chewing the cud, flicking slow their tufted tails...”* [9].

*“... the three **Alderneys** were chewing the quiet cud...”*» [9].

Ці приклади дають змогу зробити висновок, що першим етапом перетворення топонімів на загальні іменники було утворення двокомпонент-

них словосполучень типу $N1+N2$, де першим компонентом був топонім в ролі означення, а інший – загальний іменник, що позначав родове поняття (як слова *картон*, *сіль*). Згодом в багатьох випадках відбулося відсікання другого компонента. У результаті перший компонент (топонім) втратив свою означувальну функцію і перетворився на загальний іменник. Хоча цей процес зворотній і топоніми знову прагнуть використовуватися або як означення, або як підмет.

Наступний уривок з книги Джона Голсуорсі «Сага про Форсайтів» фіксує процес метонімізації. В ньому йдеться про традиційну форсайтівську страву – сідло з баранини:

“Each branch of the family tenaciously held to a particular locality – old Jolyon swearing by Dartmoor, James by Welsh, Swithin by Southdown, Nicholas maintaining that people might sneer, but there is nothing like New Zealand”. Слово *locality* може натякати на якісь використані топоніми, але контекст доводить, що ці власні назви стосуються видів баранини, які вирощують у відповідних регіонах [9].

Розглянувши наведені вище приклади, можна окреслити кілька типів метонімізації топонімів:

1) «ланцюгова» метонімія – загальний іменник, який утворився від топоніма, є джерелом творення іншого загального іменника:

Cheviot Hills → *Cheviot sheep* (порода овець) → *cheviot* (тип сукна);

Rugby (місто в Йоркширі) → *Rugby* (назва приватної школи) → *rugby* (спортивна гра);

Worstead (селище в графстві Норфолк) → *worsted* (тип пряжі) → *worsted* (полотно з пряжі);

2) «променева» метонімія – один і той самий топонім є джерелом творення загальних іменників, які жодним чином не пов’язані між собою:

Suffolk (графство в Південній Англії) → *Suffolk pig* (порода свиней, маленька чорна свинка) → *Suffolk punch* (порода коней) → *Suffolk* (порода овець);

3) «змішана» метонімія – один і той самий топонім може використовуватися як метонімічне слово як за допомогою ланцюгової, так і променевої метонімії:

Isle of Jersey → *jersey* (тип тканини) → *jersey* (трикотажний одяг)

↓

Jersey (Джерсійська порода корів).

Варто зазначити, що не всі топоніми були використані як джерело для творення загальних іменників. Наприклад, в Англії є графство, місто і затока під назвою Кардіган / *Cardigan*.

Проте назва в’язаного вовняного жакета виникла завдяки шостому графу Кардігану (1797–1868). Існують також й інші схожі приклади:

Derby (*Derbyshire county* – графство Дербішир) та *derby* як назва кількох кінних перегонів, які відбуваються щороку, а згодом – позначення будь-яких спортивних змагань). Напр., *“On December 26, 1860, Sheffield FC and Hallam FC were responsible for introducing the derby to football, with the first inter-city match ever played”* [11].

Sandwich (графство Кент) та *sandwich*, що позначає дві скибки хліба, часто змащені маслом, зі скибкою шинки, сиру, тощо, між ними: Напр., *“She flung herself down on the ground beside John, and as I handed her a plate of sandwiches she smiled up at me”* [10].

Така ситуація могла скластися через те, що дворянські титули склалися з назви титулу та відповідного графства і з часом відбулося еліптичне скорочення першої частини титулу:

(Граф) Кардіган → кардіган (антропонім)

(Граф) Дербі → дербі (антропонім)

(Граф) Сендвіч → сендвич (антропонім).

Отже, джерелом загальної назви послугував не топонім, а вже антропонім. Тема використання антропонімів як загальних назв є також цікавою та багатогранною, висвітленню цього питання варто присвятити окреме дослідження.

Висновки. Підсумовуючи наші міркування, можемо стверджувати, що використання власних назв як загальних є прийнятним, до того ж це продиктовано «життям» мови, яка розвивається і вимагає нових значень і конотацій. Власні назви заповнюють цю прогалину, оскільки в багатьох випадках вони використовуються як загальні. Насамперед це явище можна пояснити ще й тим, що такі власні назви містять у собі поняття, яке є відомим і зрозумілим для великої кількості людей і є настільки значущим, що його можуть зрозуміти навіть носії різних мов. Це пояснює вживання власних імен у метафоричному значенні (*Ватерлоо*), а також використання різних назв наукових термінів, порід тварин, одягу чи продуктів, які походять від топонімів чи антропонімів (*ампер*, *джерсі*).

Способи переходу власних імен у загальні можна назвати метонімією або свого роду семантичною конверсією, коли слово не змінює свого морфології (залишається іменником), але все ще має ширше та глибше значення. Щодо синтаксичних ролей у реченні, то такі іменники можуть використовуватися як власне підмети або означення. Перспективою подальших розвідок

вбачаємо в розкритті теми використання розширення тематики із залученням контрастив-антропонімів в якості загальних іменників на ного аналізу цього явища серед мов різних мовних груп. прикладі англійської мови, а також подальше

Список літератури:

1. Булаховский Л. Введение в языкознание. М. : Учпедгиз. 1984. 174 с.
2. Кочерган М. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2005. 368 с.
3. Черноус О. Класичні підходи до проблеми значення власних назв у зарубіжних дослідженнях. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. С. 185–188.
4. Alba A., Vitali, G. The Definition of (Common) Nouns and Proper Nouns. Actes Del XXIV Congrès Internacional d'ICOS Sobre Ciències Onomàstiques. Barcelona, Generalitat De Catalunya. 2014. P. 202–213.
5. Bréal M. Essai de Sémantique (science des significations) Hachette. Paris. 1897. 349 p.
6. Brunot F. La Pensée et la langue, Paris : Masson. 1965. 954 p.
7. Gardiner A. The theory of proper names. London. N.–Y., 1954. 68 p.
8. Nyström S. Names and Meaning. The Oxford Handbook of Names and Naming. Oxford: Oxford University Press. 2016. 39–51.

Джерела ілюстративного матеріалу:

9. John Galsworthy “The Forsyte Saga”. Електронний ресурс: URL <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4397/pg4397-images.html>
10. Agatha Christie “The Mysterious Affair at Styles”. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/863/pg863-images.html>
11. Hello Sheffield. Електронний ресурс: URL <https://hellosheffield.wordpress.com/2013/08/02/home-of-football-host-world-first-derby-sheffield-fc-hallam-fc/>

Vorobel M. M., Kalymon Yu. O., Yurko N. A. PROPER NAMES AS GENERAL ONES (ON THE EXAMPLE OF THE ENGLISH LANGUAGE)

The article provides an overview of the main causes of the transition of proper nouns to the category of common ones (using the English language as an example). The nature of this category of nouns is a difficult subject of research, judging by the long history of its studying. Not the least role is played by the fact that proper nouns can often be common ones. So, here the problem of the lexical meaning of this category of words comes to the fore. Logicians and philosophers were primarily interested in this, but even they could not come to a common interpretation – some argued that proper names do not describe an object, but only name it, others – a proper name neither convey all the characteristics of an object, nor exclude any of them. Although no theory can exist without linguistic data, logic plays an important role here due to the fact that onomasiology vocabulary is connected with the objects it denotes, and these connections are not linguistic, their fate in the language is determined by extralinguistic factors. Such phenomenon can be explained by the fact that such proper names contain a concept that is clear and understandable for a large number of people and is so significant that even speakers of different languages can understand it. This explains the use of proper nouns in a metaphorical sense, as well as scientific terms, the names of animal breeds, clothes or products that are derived from toponyms or anthroponyms. An analysis of proper nouns that have passed into the category of common nouns, as well as the peculiarities of this category of nouns in the English language, is presented. First of all, the toponymic lexicon, the ways of transition of such nouns into the category of common ones are considered. Examples of the use of such nouns in various syntactic roles in works of classical English fiction and Internet sources are presented. The perspectives of further research on the topic are outlined.

Key words: proper nouns, common nouns, toponyms, metonymy, notion.